

Kritičen pogled pomladnih *think tankov*

Kako razpreti drugačno prihodnost?

Slovenski čas želi v volilnem letu prispevati k poglobljenu dialogu o slovenski družbi: po eni strani k prepoznavanju njenih temeljnih težav, po drugi strani pa k nakazovanju oprijemljivih poti, ki bi lahko pripeljale do sprememb. V tem duhu smo povabili k sodelovanju predstavnik treh inštitutov, ki izhajajo iz vrednostnih temeljev slovenske demokratizacije ter sistematično (skozi lastne analize in prirejanje problemsko zastavljenih dogodkov) spremljajo tovrstno tematiko, in sicer inštitutov, poimenovanih po dr. Antonu Korošču, dr. Janezu Evangelistu Kreku in dr. Jožetu Pučniku. Katera so torej po presoji pomladnih think tankov ključna problematična področja sedanega slovenskega trenutka, ki so v pristojnosti politike in na katerih bi bile nujno potrebne spremembe? V kakšno smer naj bi te spremembe šle, če želimo, da bi ta področja razprli drugačni, boljši prihodnosti?

IJP Inštitut
dr. Jožeta
Pučnika



**VESELJE DO ŽIVLJENJA
- KLJUČ ZA PREŽIVETJE
NARODA**

Dr. Andreja Valič Zver
Inštitut dr. Jožeta Pučnika

Splošno znano je, da Slovenija ni primer uspešnega prehoda v demokratično družbo. Razlogov za to je več. Morda na prvem mestu dejstvo, da ni bilo dovolj obsežne menjava kadrov stare nomenklature na vodilnih položajih v začetku prehoda. Prav ti niso imeli nobenega interesa za resnične spremembe. Toda ilustracija bi bila šele nujen, nikakor pa zadosten pogoj uspešnega prehoda. Poljski primer pomenljivo kaže, da kljub ilustraciji po nekaj letih stara omrežja znova oživijo. Povsod so, še posebej v Sloveniji, stare elite spretno spletle mreže svoje politične, upravne, ekonomske, medijske in nasploh družbene moči tudi v novem sistemu. Zato bi bilo treba na začetku demokratičnega prehoda poleg

korenitih reform nujno pristopiti tudi k demokratični (pre)vzgoji v smislu usvajanja demokratičnih vrednot, potrebnega novega znanja in veščin za vodenje modernih politik na vseh področjih.

Ranljivosti slovenske države

Posledice neuspele tranzicije se najbolj kažejo v gospodarstvu. Kljub temu da je imela Slovenija v začetku prehoda primerjalne prednosti pred planskimi gospodarstvi držav z vzhoda postkomunistične Evrope, jih je kmalu zapravila. Razlog za to je bil med drugim zgrešen način privatizacije, zaradi česar imamo še danes dober del lastnine v javni/državni lasti. V takih razmerah ima politika glavno besedo in gospodarstvo seveda izkorišča za svoje vsakokratne razmere. To se nikoli ni izkazalo za dobro. Danes ima Slovenija v EU in v okviru držav OECD najmanj ustrezno lastninsko strukturo gospodarstva. Še slabše je z bančništvom: davkoplačevalci smo ga dvakrat celovito sanirali, še večkrat dokapitalizirali, t. i. banksterji pa so zapravljali milijarde evrov za slabe kredite itd. Celo prali so denar za sumljive posle.

Ko naštevamo ranljivosti slovenske države, je seveda potrebno omeniti pravosodje. Kljub Pučnikovemu lustracijskemu amandmaju se situacija ni spremenila, čeprav bi, sledeč zdravemu razumu, prav pravosodno oblast, ki sprejema odločitve o pravičnosti, morali najbolj temeljito reformirati. Ne samo običajni državljani, tudi gospodarstvo je izjemno odvisno od pravičnega pravosodja. Namesto tega smo bili deležni sistematičnega ropanja držav-

ne lastnine. In ne smemo pozabiti: kjer ni pravne varnosti, tam ni investicij. Namesto razvoja in delovnih mest so bogateli tajkuni. Politično odvisno pravosodje pa brez težav pred volitvami zapre vodjo politične opozicije. Brez vsakršnih dokazov. Kasneje je bilo sicer ugotovljeno, da nezakonito, a kaj, ko je škoda nepopravljiva.

Taiste elite obvladujejo večji del medijskega sistema. Celo v primeru, ko se pri nas pojavi kak tuj medij, ki bi lahko bil konkurenca in obogatitev medijske krajine, ga relativno hitro utišajo, med drugim s pomočjo oglaševalskih pipic.

Znano je, da je največ korupcije tam, kjer se deli javni denar (javni razpisi). Že v gradbeništvu je obstajal dogovorni kartelni sistem, ki je popolnoma obvladoval politiko. Enak pristop še danes učinkovito deluje v zdravstvu. Medtem ko se hranijo pijavke in globoka država, pa pred našimi očmi umira najpomembnejša institucija, simbol osamosvojitve - Slovenska vojska. Danes je tako podhranjena, da ne more več opravljati z ustavo in zakoni določenih obveznosti. Sramotno.

Pomen izobraževanja

Dolgoročno gledano je najbolj pomembno izobraževanje. Vendar si je tudi to v času prehoda skupaj z uradničtvom in sindikatom prisvojila stara levica. Zato imamo pri nas največ javnega (beri: podržavljenega) šolstva v okviru OECD. Tudi zato smo manj konkurenčni v mednarodnem merilu, mnogi mladi zapuščajo domovino in iščejo priložnosti drugje. Težave so tudi na področju kulture, kjer davkoplačevalci plačujemo prispevke za umetnike, ki jih nikoli nismo ne slišali ne videli, kaj šele njihove »umetniške« kreative. Nepravilčen je nadalje pokojninski sistem, kjer plačujemo privilegije borcem in vzdrževalcem prejšnjega režima in njihovim sorodnikom; nazadnje pa država razsipava tudi z denarjem za nezakonite migrante.

Čeprav je - paradoksalno - v politiki največ »novih« kadrov, le ti niso nikoli zmogli dovolj politične moči za temeljite reforme. Politika, delujoča v zaodrju, tega ni dovolila. Če si je kakšna stranka pomagala z »ljudskim glasom«, kot je to leta 1996 z referendumom storila SDS, je *ad hoc* politična večina kasneje vse uničila.

Največjo nevarnost za demokracijo predstavljajo apatični posamezniki.

Naj omenim še mantro vseh manter: področje poplave krivic. Niti po skoraj treh desetletjih Slovenija še ni popravila vseh krivic, ki jih je povzročil komunistični režim. Žalostno dejstvo ostaja, da se mnogi iz generacije žrtev počasi poslavljajo brez kakršnega koli zadoščanja.

Skratka, slovensko tranzicijo so v dobrisni meri nadzorovale stare politične sile, ki jim samostojna Slovenija ni bila intima opcija. Zato ni mogla uspeti. Razvojno je slovenska država zaostala, pa tudi nobene želje po proaktivni držbi ne kaže. Če smo še pred poldrugim desetletjem dihaliz EU, nas danes slovenska vladajoča politika vse bolj pelje v drugo smer.

Da bi ta področja razprli drugačni, boljši prihodnosti, bi morali izvoliti ljudi z voljo do resničnih sprememb. Tega ne bo lahko doseči z obstoječim volilnim sistemom, pa tudi z volilno prakso, ki so jo uveljavili v zadnjih letih, ko oblast prevzemajo po-

litični analfabeti, ki so potem lahek plen mafijskega ozadja oziroma globoke države. Potrebni bi bilo nekaj sistemskih sprememb, kot je npr. sprememba volilne zakonodaje in poenostavitev načina oblikovanja vlade. Zatem bi morale priti na vrsto temeljite reforme na vseh straneh, na vseh omenjenih področjih.

Dvigniti državljanski pogum

Dolgoročno je treba nujno dvigniti politično kulturo in državljanski pogum. To je, mimogrede, tudi eden od glavnih ciljev Inštituta dr. Jožeta Pučnika, ki ima sicer razvejano dejavnost. A ključno vlogo pri tem imata izobraževalni in medijski sistem. Kajti mnogi pri nas morajo šele usvojiti prvo črko demokracije, in ta je, da je resnična demokracija odvisna od njihove participacije. Največjo nevarnost za demokracijo predstavljajo apatični posamezniki. Mnogim od teh je prejšnji totalitarni sistem poškodoval sposobnost zdravorazumskega dojemanja javnih vprašanj, poškodbe pa še niso pozdravljene. Zato pogosto nekritično sprejemajo vnaprej pripravljena »fak« sporočila, kot so: »vsi so enaki«, »poiščimo nove obraze«, »dovolj imamo osamosvojiteljev«, »ne splača se udeležiti volitev« ipd. Posledica takega igravanja z nezrelimi volilci je, da dobivamo nesposobne in v glavnem leve vlade.

Slovenija torej potrebuje voljne ljudi in strukturne reforme, kot se temu nepopularno reče. A še bolj potrebujemo klimo, ki bo spodbujala kulturo življenja. Bili so časi, ko smo Slovenci v enem samem mandatu za več kot četrtno povečali rodnost. Zato, ker so ljudje v danih okoliščinah verjeli v priložnosti zase in za svoje otroke. Zakaj ne bi ponovili teh časov?

i Inštitut
J dr. Janeza
E Evangelista
K Kreka

ZDAJ JE PRAVI ČAS

Rok Prešern

Inštitut dr. Janeza Evangelista Kreka

»Irrigate« - pranje denarja in financiranja terorizma v NLB, daljšanje čakalnih vrst v zdravstvu, nepoštovanje odločbe ustavnega sodišča o financiranju zasebnih šol, padec referenduma o zakonu o drugem tiru zaradi enostranske vladne kampanje, neugodna arbitražna razsodba za Slovenijo in njena neuspešna implementacija, Slovenska vojska v razsulu, popolnoma zgrešena mednarodna politika, ki zapostavlja zaveznike in privilegira avtoritarne ter nedemokratične države in njihove predstavnike ... - to je le nekaj afer in zablod zadnjega desetletja naše države. To je naša domovina Slovenija danes.

Za bolj normalno Slovenijo

Izhajajoč iz stanja in razmer v Republiki Sloveniji ter malodušja in nezadovoljstva, ki se širita med njenimi prebivalci, na Inštitutu dr. Janeza Evangelista Kreka ugotavljamo, da v resnici potrebujemo bolj normalno Slovenijo, ki bo pravična domovina z močnim gospodarstvom in kjer bo varno živeti. Na dolgi rok Slovenijo najbolj ogrožajo:

Negativni demografski trendi - Naša družba se stara. Prihodnjih deset let bo

ključnih. V prihodnjih desetih letih se bo število državljanov, ki so starejši od 60 let, povečalo kar za 100.000, to pomeni velik pritisk na zdravstveno in pokojninsko blagajno. V Sloveniji je rodnost nizka celo v primerjavi z drugimi evropskimi državami. Za ohranitev naroda bi potrebovali rodnost na ravni 2,1 rojenega otroka na mamo v rodni dobi, imamo pa jo 1,5. V Sloveniji se danes rodi okrog 20.000 otrok na leto, moralo bi se jih vsaj 30.000. Soočamo se tudi z begom možganov. Iz Slovenije se je v zadnjih letih v povprečju odselilo 15.000 državljanov, od tega polovica mlajših od 40 let. Država vlaga v izobraževanje mladih, ki svoje znanje kasneje uporabljajo v drugi državi.

Visok javni dolg – Zaskrbljujoč je zlasti trend rasti javnega dolga v preteklosti. Od leta 2008 do 2016 je narasel z 22,5 % BDP na več kot 80 % BDP. Posledično plačujemo visoke obresti. V preteklih proračunih je slo desetino proračuna samo za obresti. Ali si predstavljate, kaj vse bi lahko naredili s 1000 milijoni evrov razpoložljivih sredstev vsako leto? Vsako leto bi lahko zgradili drugi tir. Zaskrbljujoča je rast javne porabe v času vlade Mira Cerarja. Njegovi vladi je v dveh letih uspelo zaposliti dodatnih 4000 javnih uslužbencev. Čas gospodarske rasti ni bil uporabljen za zmanjševanje javnega dolga, zato Slovenija v primeru nove gospodarske krize nima veliko manevrskega prostora.

Okorno poslovno okolje – Po podatkih raziskave *Doing business* je Slovenija na 119. mestu na področju zagotavljanja pravne varnosti podjetnikom; z drugimi besedami: plačilna nedisciplina, poslovne goljufije in podobno so še vedno problem. V primerjavi z državami, s katerimi tekmuje, so slovenske plače še vedno pretirano obdavčene. Velik problem predstavlja tudi administracija, ki ni v oporo podjetnikom pri realizaciji njihovih idej, ampak prej ovira. Imamo šolski sistem, ki ima vedno več učiteljev, vendar vedno več funkcionalno nepismenih mladih, prav tako šolski sistem ne sledi potrebam gospodarstva.

Sposobni smo dohitevi razvitejši svet

Vlada Mira Cerarja se žal ni spopadla s ključnimi nevarnostmi, ki grozijo Sloveniji. Pomanjkanje ukrepov v boju zoper negativne demografske trende, visok javni dolg in okorno poslovno okolje se naj bolj očitno kaže na naslednjih področjih: zdravstvo, pokojnine, javna uprava, davki, trg dela, urejanje prostora in družinski prejemki. Gradualistična ekonomska politika in t. i. nacionalni interes sta v zadnjih petindvajsetih letih preprečevala nujne reforme, zato Slovenija gospodarske krize ni pričakala pripravljena, posledica tega pa je, da smo začeli izgubljati prednost celo pred nekdanjimi socialističnimi državami, pred katerimi smo imeli pred osamosvojitvijo veliko prednost.

Slovinci smo ob normalnih davčnih obremenitvah, z racionalno potrošnjo države in z boljšim upravljanjem tistega, kar imamo, spet sposobni dohitevi razvitejši svet. Slovenci smo podjetni, dobro usposobljeni in predani. Slovenci imamo bistre ideje, vendar nas pesimizem prevečkrat ohromi. *Slovenijo lahko reši zgolj okolje, v katerem se bodo dobro počutila mala in srednje velika podjetja.* Potrebno je končati privatizacijo, znižati davke, zmanjšati birokracijo, prenoviti izobraževanje.

Krščanskodemokratska ekonomska politika ni takšna, da bi ukazovala, kaj naj ljudje počnejo v svojem življenju, ekonomska politika naj stremi k temu, da *ustvari pogoje, v katerih bo lahko vsak državljan realiziral svoje ambicije, cilje in želje.*

Potrebno je skupno delovanje

Z neprijetnimi reformami se seveda ne da nabirati političnih točk, vendar so nujno potrebne, če želimo prihodnjim generacijam zagotoviti boljše življenje. Boljšega življenja si zagotovo ne bomo ustvarili z demokratičnim socializmom. Če bi socializem deloval, potem se mu leta 1990 ne bi odrekli. Če bi socializem deloval, ne bi hodili v Trst in Celovec po banane in kavo. Sanjarjenje o utopičnih sistemih nam ne bo pomagalo. Prav tako nam ne bo pomagalo, da bomo za vse svoje težave krivili EU.

Zgodbe o državnih bankah, ki že ves čas od nastanka države obvladujejo in bistveno oblikujejo slovensko ekonomijo, so razkrile, da je glavni uničevalec Slovenije slabo upravljanje, ne pa kapitalizem, globalizacija ali neoliberalizem. *V sedanje razmere nas je pripeljala dogovorna ekonomija, zato rešitev ne more biti še več dogovorne ekonomije, ampak prelom s takšnim načinom delovanja.*

Če bi socializem deloval, potem se mu leta 1990 ne bi odrekli.

Potrebujemo rešitve (modernizacija pravosodja, vzpostavitev pravne države, modernizacija zdravstvenega in pokojninskega sistema), ki prinašajo *več pravičnosti.* Trdno smo prepričani, da ni nobenega objektivnega razloga, da je življenje v Sloveniji slabše kot v sosednjih ali nekaterih drugih evropskih državah. Z uveljavitvijo predlaganih ukrepov in rešitev za normalizacijo razmer v Sloveniji bi ljudem omogočili *svobodno razvijanje njihovih talentov in sposobnosti, državi pa vseh njenih potencialov.*

Zavedamo se, da je za normalizacijo Slovenije potrebno združiti moči tako na političnem kot strokovnem področju. Potrebno je skupno delovanje, zato apeliramo na vse državljanke in državljane, da *sodelujejo pri uveljavljanju zdravega razuma v slovenskem političnem prostoru.*



DRŽAVO VODITI PO NAČELU DOBREGA GOSPODARJA

Dr. Andrej Umek, Primož Jelševar
Inštitut dr. Antona Korošca

Pri analizah sedanjega trenutka v slovenski družbi in iskanju rešitev za ugotovljene probleme smo v Inštitutu dr. Antona Korošca spoznali, da je ključni problem nedosledno izpeljana tranzicija. V celoti Slovenkam in Slovencem niso zagotovljene človekove pravice in svobodščine ter enakopravnost vseh državljanov tako v

političnem kot tudi ekonomskem smislu. Zato so naše, tako politične kot tudi ekonomske institucije premalo inkluzivne in vse preveč izkoriščevalske, delujejo vse preveč v interesu neke manjšine, ki izhaja v pretežni meri iz elite bivšega komunističnega sistema, in ne v interesu vseh. To seveda zavira naš gospodarski razvoj in ohranja nizek, v številnih primerih preniček življenjski standard.

Ozemeljska, socialna in gospodarska varnost

Če na kratko pogledamo v ne tako oddaljeno zgodovino, vidimo, da smo se Slovenija vedno borili za svoje ozemlje, kulturo, jezik, poudarjali smo krščanske korenine države, družino smo že od nekdaj kot vrednoto postavljali na najvišja mesta. V zadnjih letih tega ne bi mogli več trditi stoddostno. Zato se je treba spet zavzeti in varovati vsako ped slovenske zemlje, da ne bomo z raznimi dogovori izgubljali tistega, kar so nam priborili naši predniki. Varnost, tako ozemeljska kot socialna in gospodarska, je tisto, kar državljani in državljanke potrebujemo, da lahko ustvarjamo družine, da si lahko zagotovimo prijetno in kakovostno življenje v vseh življenjskih obdobjih, brez životarjenja pod pragom revščine.

V Inštitutu dr. Antona Korošca verjamo, da je tudi državo treba voditi po načelu dobrega gospodarja v hiši, ki pri svojih odločitvah deluje po »zdruzi kmečki pameti«. Za zgled so nam lahko marsikatera podjetja, ki dobro poslujejo tudi v kriznih časih, ali pa družinske kmetije, ki jim je s povezovanjem z lokalnim okoljem in inovativnostjo uspelo preživeti, ustaviti beg mladih v velika mesta in zopet dvigniti vrednost tradicionalnega in lokalno pridelanega.

Preden predlagamo spremembe, naredimo oceno stanja v državi, pri čemer bomo izhajali predvsem iz analiz priznanih mednarodnih institucij, kot sta World Economic Forum in OECD. Spremembe, ki jih predlagamo, bomo zaradi preglednosti razvrstili v dve področji, gospodarstvo in družbene dejavnosti, čeprav se zavedamo, da interakcije med njimi obstajajo.

Nujno povečanje delavno aktivnih

Če podatke o gospodarskih rezultatih Slovenije primerjamo z uspešnejšimi državami, npr. Avstrijo, takoj opazimo, da imamo v zadnjih letih sicer dobro rast bruto domačega proizvoda (BDP), hkrati pa dodana vrednost na zaposlenega stagnira. Ravno slednja pa je ključna za rast plač in s tem življenjskega standarda. Jasnno je tudi, da gospodarska rast brez rasti produktivnosti ni vzdržna in je v bistvu napoved nove krize.

Druga taka očitna anomalija je, da imamo nesprejemljivo število brezposelnih, predvsem med iskanci prve zaposlitve in starejšimi od 55 let. Med slednjimi imamo najnižji delež delovno aktivnih med vsemi članicami EU. Posledica tega je, da imamo v Sloveniji nesprejemljivo nizek delež delovno aktivnega prebivalstva. Za odpravo teh škodljivih anomalij bi bilo treba reformirati delovno-pravno zakonodajo in jo približati npr. avstrijski. Poenostaviti bi bilo treba gospodarsko zakonodajo, ki bi zagotavljala enakopravnost vseh subjektov na našem in evropskem trgu. Prav tako bi bilo treba

preprečiti privilegiran dostop izbranih posameznikov do kreditov pri bankah v pretežno državni lasti in s tem kopanje bančne vrzeli.

Tudi insolventno zakonodajo bi bilo treba spremeniti tako, da bi štela upnika in ne dolžnika. Prepozen stečaj, ko upnikov ne bo več mogoče poplačati, bi bilo treba preganjati kot goljufijo, s čimer bi tudi preprečili beg kapitala v davčne oaze. Poleg tega bi bilo treba zmanjšati davčno breme tako podjetij kot tudi dohodnino posameznikov in ju izenačiti z obremenitvami pri naših glavnih partnerjih in konkurentih. S tem bi omogočili konkurenčnost slovenskih podjetij na evropskem in globalnem trgu. Posebne davčne olajšave bi bilo treba nameniti podjetjem za uvajanje tehnologij četrte industrijske revolucije in s tem rast produktivnosti, ki bi za sabo potegnile tudi rast plač.

Ključni problem je nedosledno izpeljana tranzicija.

Vsi se bolj ali manj zavedamo, kako zelo je za uspešno gospodarjenje, še posebno v času četrte industrijske revolucije, pomemben usposobljen kader. Zato bi naš šolski sistem in vpis v posamezne šolske in študijske programe morali prilagoditi potrebam gospodarstva in trga dela. Uspešnega gospodarstva si prav tako ni mogoče predstavljati brez zadostne in kakovostne raziskovalne dejavnosti. Zato bi bilo treba izdatke proračuna za raziskovalno dejavnost povečati na 1 % BDP in spodbuditi gospodarske subjekte, da bodo v raziskovanje vlagali 2 % BDP.

Odpiranje možnosti tudi pri družbenih dejavnostih

Nič drugače ni pri družbenih dejavnostih, kjer je prav tako treba uveljaviti pravno državo, zagotoviti enakopravnost vseh državljanov in jim odpirati možnosti in perspektive. Verjamemo, da če jim bodo te ponujene, jih bodo Slovenci izkoristili. Slovenija ima v zdravstvu velike težave, ki bi jih bilo mogoče rešiti s pluralnostjo ponudbe zdravstvenih storitev kot tudi zdravstvenih zavarovalnic. Zavedamo se, da monopoli škodujejo dostopnosti in kakovosti uslug. Pravnoformalno bi morali bolnišnice in zdravstvene domove preoblikovati v podjetja v javni lasti, ki bi jih povezali v enotno mrežo, ki bi bila profesionalno vodena in upravljana. S tem bi nedvomno dvignili kakovost in zagotovili pravočasnost storitev. Na osnovi načela enakopravnosti vseh subjektov na trgu bi tudi omogočili delo privatnih bolnišnic in ambulant, saj je samo zdrava konkurenca zagotovilo kakovostnih in pravočasnih uslug.

Na področju sodstva, ki je eden od osnovnih elementov demokratične države in je ključnega pomena za enakopravnost vseh državljanov, bi bilo treba vse vidnejše funkcije na tožilstvih napraviti voljne in ukiniti trajni sodniški mandat na prvi in drugi stopnji. Samo sodniki vrhovnega sodišča bi imeli trajni mandat. S tem bi okreplili odgovornost tako sodnikov kot tožilcev in omogočili napredovanje in trajni mandat res samo najboljšim.

To je nekaj izhodišč, s katerimi bi Slovenijo znova pripeljali na pravo pot, ki bi omogočala prijetno okolje in razmere za bivanje vseh generacij.